

ADRIANA PRIZEL-KANIA* | UNIwersYTET Jagielloński, KRAKÓW

Wpływ badań tekstów mówionych na dobór materiałów do egzaminów certyfikacyjnych z języka polskiego jako obcego – bilans dziesięciolecia

Słowa kluczowe: język polski jako obcy, egzaminy certyfikacyjne, rozumienie ze słuchu, tekst.

doi: <http://dx.doi.org/10.31286/JP.98.2.5>

Glottodydaktyka polonistyczna jest dziedziną językoznawstwa stosowanego – korzysta z jego osiągnięć i metod badawczych, a zmiany zachodzące w postrzeganiu języka i procesu komunikacji znajdują odzwierciedlenie w nauczaniu języka polskiego jako obcego. Wśród najnowszych tendencji wdrażanych w kształceniu obcokrajowców dominuje podejście działania (*action-oriented approach*)¹, którego celem jest przygotowanie uczących się do realizacji różnego rodzaju zadań wymagających autentycznej komunikacji. Język obcy jest w tym ujęciu środkiem używanym w konkretnym celu i mającym za zadanie dokonanie określonej zmiany w świecie, a efektywność jego użycia uzależniona jest zarówno od poprawności użytych zwrotów, jak i od ich społecznej interpretacji.

Punktem wyjścia do podjęcia aktywności językowych są przede wszystkim różnego rodzaju dokumenty tekstowe. Tekst pozostaje zatem pojęciem centralnym – stanowiąc podstawę działania (*input*) oraz jego efekt (*output*). Z tego względu odpowiedni dobór tekstów przeznaczonych do kształcenia oraz testowania kompetencji językowej jest kwestią niezwykle istotną.

1. Cel i zakres badań

W niniejszym artykule analizie poddane zostały teksty przeznaczone do testowania biegłości językowej w części rozumienia ze słuchu na poziomie średnim ogólnym (poziom B2), stosowane w procesie certyfikacji języka polskiego jako obcego w latach 2006–2008 oraz w 2017 roku.

Na podstawie testów biegłości dokonuje się oceny, czy zdający egzamin opanował umiejętności językowe pozwalające mu grać określone role społeczne i realizować funkcje komunikacyjne w naturalnych sytuacjach użycia języka, czyli w jakim stopniu poziom umiejętności

* adriana.prizel-kania@uj.edu.pl

¹ W opracowaniach naukowych, także w *Europejskim systemie opisu kształcenia językowego: uczenie się, nauczanie, ocenianie* (ESOKJ 2003), terminy *podejście działania* (*action-oriented approach*) i *podejście zadaniowe* (*task-based learning*) stosowane są często wymiennie. Dokładniej na temat wspomnianych nieścisłości terminologicznych oraz ich recepcji piszą Iwona Janowska (2011: 79) oraz Władysław Miodunka (2013: 80–85).

językowych pozwala na osiąganie celów pozajęzykowych (Davis 1983: 289). Rozumienie ze słuchu jest jedną z pięciu części egzaminu – obok poprawności gramatycznej, rozumienia tekstów pisanych, mówienia i pisania. Wyniki pierwszej, przeprowadzonej w 2004 roku, sesji egzaminacyjnej pokazały, że sprawność ta jest dla zdających szczególnie trudna. Mogło to wynikać z braku odpowiedniego przygotowania zdających do rozumienia różnego rodzaju komunikatów mówionych, także tych pochodzących z radia i telewizji (Miodunka 2006: 239). Podstawowym założeniem zespołu przygotowującego materiały egzaminacyjne było bowiem stosowanie autentycznych nagrań, aby w sposób najbardziej miarodajny określić, w jakim stopniu zdający są przygotowani do rozumienia tekstów mówionych w naturalnych warunkach komunikacyjnych.

Zgodnie ze *Standardami wymagań egzaminacyjnych (Państwowe Egzaminacje Certyfikacyjne... 2003)* kandydaci przystępujący do egzaminu na poziomie B2 powinni opanować rozumienie ze słuchu w stopniu pozwalającym „rozumieć najważniejsze treści i intencje wypowiedzi mówionych w sytuacjach określonych wykazem funkcji i pojęć językowych i wykazem tematycznym dla poziomu średniego ogólnego” (*Państwowe Egzaminacje Certyfikacyjne... 2003*: 32–33). Zarówno wspomniany inwentarz tematyczny, jak i wykaz funkcji komunikacyjnych stanowią opisy bardzo szerokie, co oznacza, że zdający egzamin powinni być przygotowani do bardzo zróżnicowanych działań językowych we wszystkich domenach życia – prywatnej, zawodowej i edukacyjnej. Należy także zwrócić uwagę na role komunikacyjne (np. turysta, przyjaciel, członek rodziny, klient, sprzedawca, pacjent, podwładny, przełożony, kibic sportowy, uczestnik kolizji, ofiara przestępstwa itp.), w których zdający egzamin powinni sprawnie występować. Wymienione role należą do kręgu kontaktów towarzyskich, rodzinnych, specjalistycznych lub neutralnych i mogą mieć charakter oficjalny bądź nieoficjalny. Każdemu typowi kontaktu odpowiada określony sposób realizacji językowej. Aby zatem trafnie ocenić poziom sprawności rozumienia ze słuchu osób przystępujących do egzaminu, należy zastosować korpus tekstów mówionych, które cechuje jak największa różnorodność językowa, formalna i tematyczna.

Wstępne prace badawcze wykorzystujące metodę lingwistycznej analizy tekstów dotyczyły materiałów egzaminacyjnych z lat 2006–2008. Ich opis stanowił część przygotowanej przeze mnie rozprawy doktorskiej. Wyniki analizy tekstów stosowanych w certyfikacji języka polskiego zestawiałam wówczas z rezultatami przykładowych testów biegłości z języka angielskiego na tym samym poziomie (Prizel-Kania 2011: 217–236). Wnioski zostały przedstawione Zespołowi Autorów Zadań i Egzaminatorów działającemu przy Państwowej Komisji Poświadczenia Znajomości Języka Polskiego jako Obcego. Wśród najważniejszych ustaleń dotyczących doboru tekstów mówionych wskazano ich niewielkie zróżnicowanie pod względem poziomu komunikacji. Zdecydowana większość tekstów reprezentowała masowy poziom komunikowania, dlatego brakowało tekstów o charakterze interakcyjnym oraz wypowiedzi posiadających określony kontekst sytuacyjny. Przeważały teksty informacyjne oraz wywiady prezentujące oficjalną staranną odmianę języka mówionego. Nie występowały także teksty będące zapisami interakcji w sytuacjach nieoficjalnych (np. rodzinnych, towarzyskich). Wynikało to z tego, że głównym źródłem pozyskiwania nagrań były audycje radiowe lub programy telewizyjne. Różnorodność dotyczyła więc przede wszystkim tematów. Zasadniczym postulatem było zatem włączenie do egzaminów większej liczby rozmów o charakterze oficjalnym

i nieoficjalnym, za pomocą których możliwa będzie ocena umiejętności odgrywania różnych ról komunikacyjnych.

W niniejszym artykule materiałem porównawczym są teksty zastosowane w trzech sesjach egzaminacyjnych w 2017 roku. Ich analiza według przyjętych kryteriów pozwoli określić, jakie zmiany zostały wprowadzone w doborze tekstów do testowania sprawności rozumienia ze słuchu w języku polskim na poziomie średnim ogólnym w ciągu ostatniej dekady.

2. Kryteria analizy tekstologicznej

2.1. Charakterystyczne cechy polszczyzny mówionej

Jednym z najistotniejszych aspektów, które implikują określone właściwości języka, jest kanał przekazu. Język mówiony i język pisany stanowią dwie odmiany języka ogólnego, a różnice między nimi wskazuje się na wszystkich poziomach analizy lingwistycznej.

Podstawową właściwością spontanicznej mowy jest niski poziom strukturalizacji. Inaczej niż w piśmie, w komunikacji ustnej obserwujemy występowanie całych ciągów wyrażen, które są ze sobą luźno powiązane pod względem syntaktycznym, ale często także i logiczno-semantycznym. Występują zmiany tematu, wtrącenia, zdania urwane, modyfikacje form leksykalnych i gramatycznych, przejęzyczenia, pomyłki.

Ze spontanicznym charakterem komunikacji ustnej wiąże się też jedna z najważniejszych cech mowy – redundancja. Redundancja w tekście realizuje się przez obecność wyrazów niskoinformatywnych, a więc w postaci: licznych powtórzeń, wyrażen synonimicznych, pytań retorycznych, zwrotów i wyrażen w funkcji fatycznej, sztańp językowych, transformacji czy autokorekt. Ta cecha mowy jest bardzo istotna w kształceniu językowym, ponieważ redundancja wydłuża komunikat, dając odbiorcy czas konieczny do przetworzenia zawartych w nim informacji, a przy niepełnej kompetencji językowej często warunkuje zrozumienie przekazu².

Pierwszym kryterium doboru tekstu do testowania sprawności rozumienia ze słuchu powinno być zatem sprawdzenie, czy reprezentuje on mówioną odmianę języka (w formie spontanicznej lub opracowanej) z charakterystycznymi dla niej cechami.

2.2. Forma językowa

Komunikacja ustna przebiega zawsze pomiędzy nadawcą i odbiorcą. Istnienie dwóch lub wielu partnerów interakcji i związana z tym naprzemienność ról nadawczo-odbiorczych sprawiają, że najbardziej rozpowszechnioną formą mówioną jest dialog.

Opozycja dialog – monolog jest w odmianie ustnej mało wyrazista, gdyż ostateczne formy monologowe, np. wykład, lekcję, kazanie można sprowadzić do takiego dialogu, w którym druga osoba jest obecna, ale milczy. Rzadko zdarza się monolog bez świadka (Ożóg 1993: 96).

2 W opracowaniu charakterystycznych cech języka mówionego odwołano się do prac autorstwa m.in.: J. Anusiewicz i F. Nieckuli (1978), J. Bartmińskiego (1974, 1990), P. Bąka (1974), B. Bonieckiej (1978), H. Bulczyńskiej-Zgółkowej (1976), B. Dunaja (1981), M. Kity (1989), K. Pisarkowej (1978), T. Skubalanki (1978), J. Warchali (1991), A. Wilkonii (1982), U. Żydek-Bednarczuk (1994).

W niniejszej analizie rozróżniam monologi, dialogi i polilogi, a także wypowiedzi z włączonymi formami monologowymi. O zakwalifikowaniu danego tekstu do form dialogowych lub polilogowych decyduje aktywność partnerów interakcji. Nawiązanie, utrzymanie i wygaszanie kontaktu determinuje użycie wyrażen w funkcji fatycznej. W kategorii tekstów z włączoną wypowiedzią monologową relacja językowa pomiędzy mówiącymi nie znajduje odzwierciedlenia w strukturze wypowiedzi. Tego rodzaju formy są typowe dla reportażu lub programów informacyjnych.

2.3. Poziom komunikowania

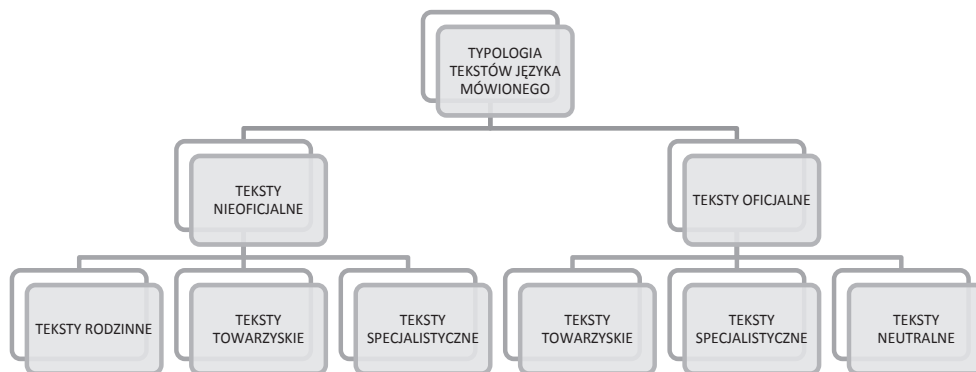
Kolejnym krokiem analizy tekstu powinno być określenie poziomu komunikowania.

Każdy z poziomów komunikowania ma własne teorie, ale też tworzy właściwe sobie teksty. Żeby opisać ich strukturę, najpierw musimy ustalić poziom komunikowania, na którym zostały wyprodukowane (Żydek-Bednarczuk 2005: 13).

Najszerzy zakres ma komunikowanie intrapersonalne. Jest to poziom formułowania myśli zachodzący w strukturach mózgu. Kolejny poziom to komunikowanie interpersonalne, które jest już procesem dwukierunkowym zachodzącym pomiędzy nadawcą i odbiorcą. Formą reprezentatywną na tym poziomie komunikowania się jest dialog. Cechą komunikowania grupowego jest tworzenie form polilogowych i dialogowych, ponieważ przedstawiciele grup społecznych uczestniczą w różnego rodzaju kontaktach. Komunikowanie instytucjonalne dotyczy komunikacji osób lub grup związanych z określonymi instytucjami. Cechami charakterystycznymi komunikacji tego rodzaju są wysoka schematyczność i duży stopień sformalizowania struktur językowych. Język komunikowania instytucjonalnego jest hermetyczny i ma ścisły związek z daną dziedziną wiedzy. Ostatnim poziomem jest komunikowanie masowe, które zakłada kontakt z dużą grupą odbiorców za pomocą dostępnych form komunikowania (por. Żydek-Bednarczuk 2005: 12). Będą to zatem materiały publikowane głównie w środkach masowego przekazu – w radiu i telewizji.

2.4. Kategoria oficjalności i typu kontaktu

Każdy z przedstawionych powyżej poziomów tworzy teksty o charakterze oficjalnym lub nieoficjalnym, przy czym na niektórych poziomach, np. w komunikowaniu instytucjonalnym czy grupowym, stosuje się przede wszystkim oficjalną odmianę języka. Kontakty nieoficjalne wespół z oficjalnymi dotyczą w dużej mierze komunikowania interpersonalnego. Poziom oficjalności stanowi zatem kolejny wyznacznik w przyjętej metodzie badawczej. Podziału na oficjalny i nieoficjalny typ kontaktów międzyludzkich dokonuje się ze względu na dystans społeczny pomiędzy rozmówcami i granymi przez nich rolami społecznymi podczas danej interakcji słownej. W niniejszej analizie wykorzystany został model typologii tekstów mówionych opracowany przez Aleksego Awdiejewa, Janinę Labochę oraz Krystynę Rudek (1981: 181–187). Zaproponowany podział zaprezentowano na schemacie 1.

Schemat 1. Model typologii tekstów języka mówionego według A. Awdiejewa, J. Labochy i K. Rudek (1981: 185)

Większość ról komunikacyjnych wymienionych w *Standardach wymagań egzaminacyjnych* jest ściśle związana z określonym rodzajem wypowiedzi. W kontaktach towarzyskich i rodzinnych najczęściej stosowanym gatunkiem jest rozmowa. Aby występować w roli klienta, petenta, wynajmującego czy konsumenta, niezbędna jest znajomość typowych form wypowiedzi, takich jak: reklamacja, reklama czy instrukcja. Występując w roli turysty, zdający egzamin powinien rozumieć komunikaty związane z organizacją podróży, noclegów, transportu. Ważnymi formami wypowiedzi w środowisku szkolnym, uniwersyteckim oraz w pracy są: dyskusje, wykłady oraz wypowiedzi o charakterze argumentacyjnym. Aby występować jako świadek, uczestnik wypadku lub ofiara przestępstwa, niezbędna jest umiejętność rozumienia relacji oraz opisów zdarzeń i osób. W roli odbiorcy masowego najczęściej słuchamy wypowiedzi w ramach reportaży, seriali, filmów, wywiadów, rozmów, programów informacyjnych i komentarzy sportowych.

2.5. Określony kontekst aktu komunikacji

Poszukując kryteriów pozwalających na wybór zróżnicowanych materiałów, które sprawdzą przygotowanie zdających do udziału w różnego rodzaju zdarzeniach komunikacyjnych, należy także odwołać się do teorii komunikacji, ujmującej tekst w kategoriach dyskursu.

Tekst nie jest produktem, lecz procesem, który zachodzi w sposób dynamiczny i jest kontrolowany przez uczestników aktu komunikacji. Na pierwsze miejsce wysuwa się więc funkcja tekstu, gdy tymczasem sam tekst zdefiniowany zostaje jako akt komunikacji, wykazujący znamiona **kontekstualności**. [...] analiza tekstu w kontekście jest najbardziej zasadnym sposobem patrzenia na zjawiska międzyludzkiej komunikacji werbalnej. Takie właśnie całościowe spojrzenie na tekst wymaga wprowadzenia pojęcia dyskursu (Duszak 1998: 17–18).

Zgodnie z teorią komunikacji analiza tekstu powinna być prowadzona w odniesieniu do kontekstu, ponieważ konsytuacja współtworzy znaczenie tekstu. Z tego względu kontekst (określenie sytuacji oraz jej uczestników) ujawniający się w tekście uznany został za ważne kryterium analizy.

2.6. Temat i typ rozwinięcia tematycznego

Pojęcie tekstu łącznie jest z treścią, na którą składa się cały zespół wydarzeń, procesów, postaci, przedmiotów, zjawisk występujących w danej wypowiedzi. Na treść tekstu może zatem składać się kilka tematów, z których należy wyróżnić temat główny i tematy cząstkowe (poboczne), łączące się z hipertematem przez osoby lub wydarzenia. W proponowanej metodzie temat tekstu określany jest przez wyznaczenie pól semantycznych odnoszących się do danych tematów. Temat główny ustalony jest na podstawie liczby słów, które odpowiadają semantycznemu kryterium powtórzenia.

Oprócz warstwy leksykalnej temat w tekście jest realizowany przez układ jednostek treściowo i tematycznie ze sobą związanych, czyli schemat rozwinięcia tematycznego. W proponowanej klasyfikacji stosuję podział na opisowe, narracyjne i argumentacyjne rozwinięcie tematyczne, odwołując się do ich podstawowych cech i stałych elementów konstrukcyjnych.

2.7. Funkcja językowa

Pojęcie funkcji języka ujmuje relacje pomiędzy językiem a światem zewnętrznym. Dane akty mowy są realizowane w tekstach poprzez struktury i formy językowe. Analiza tych struktur oraz czynników kontekstualnych i sytuacyjnych prowadzi do wyodrębnienia tekstów o następujących funkcjach: informacyjnej, impresywnej, zobowiązującej, kontaktowej, deklaratywnej oraz ekspresywno-emocjonalnej (Żydek-Bednarczuk 2005: 206–228). W jednej wypowiedzi może przejawiać się kilka funkcji tekstowych. Analizując dokładnie rozwinięcie tematyczne, zastosowane akty mowy oraz struktury gramatyczne w kontekście intencji nadawcy, można wyznaczyć funkcję dominującą oraz funkcje współistniejące.

Dobierając teksty do danego zestawu egzaminacyjnego, należy więc zwrócić uwagę, aby do ich zróżnicowania dochodziło na wielu poziomach, ponieważ udział w różnych zdarzeniach komunikacyjnych wymaga zastosowania odpowiedniego modułu językowego w zależności od interlokutora, kontekstu komunikacyjnego, miejsca zdarzenia, celu i sposobu komunikacji. Teksty powinny zatem różnić się w zakresie formy, poziomu komunikowania, reprezentować różne typy kontaktów oficjalnych i nieoficjalnych, odnosić się do konkretnych aktów komunikacji, intencji nadawcy (funkcja tekstu) oraz sposobu osiągnięcia celu komunikacyjnego (typ rozwinięcia tematycznego). Zastosowanie wymienionych kryteriów pozwoli zrealizować zadanie stawiane testom biegłości – czyli trafną ocenę umiejętności receptywnych zdających.

3. Metodologia badania i materiały

Celem badań było sprawdzenie, w jakim stopniu teksty stosowane w certyfikacji języka polskiego w części „rozumienie ze słuchu” realizują stawiane im zadania. Badania mają charakter hybrydowy (jakościowo-ilościowy). Badania jakościowe dotyczyły analizy lingwistycznej tekstów. Zgromadzone w ten sposób dane zostały poddane statystycznemu zestawieniu ilościowemu. Zastosowanie takiej procedury badawczej pozwoliło na całościowe ujęcie i opis przedmiotu badań. Wybrana metoda porównawcza prowadzi do ważnych wniosków dotyczących

kwestii doskonalenia sposobów doboru tekstów mówionych do testowania biegłości językowej dzięki wykorzystaniu narzędzi lingwistycznej analizy tekstu.

Według ustalonych kryteriów analizie poddano w sumie 49 tekstów, z których 25 to materiały stosowane w latach 2006–2008. Zgromadzone teksty posłużyły do konstrukcji kilkunastu zestawów egzaminacyjnych w części „rozumienie ze słuchu”.

W 2017 roku w ramach trzech zestawów egzaminacyjnych wykorzystano 24 teksty. Większa liczba materiałów jest wynikiem modyfikacji struktury tej części egzaminu, polegającej na wprowadzeniu do każdego testu kilku krótszych form tekstowych, co stworzyło możliwość większego zróżnicowania materiałów³.

Wszystkie zebrane teksty zostały poddane analizie według przyjętych kryteriów. Na podstawie usystematyzowanych opisów uzyskano dane, które posłużyły do analizy statystycznej tekstów stosowanych w certyfikacji języka polskiego w latach 2006–2008 oraz po mniej więcej dziesięciu latach doświadczeń – w roku 2017.

Tabela 1. Opis postępowania badawczego

ANALIZA JĘZYKA POD KĄTEM TYPOWYCH CECH POLSZCZYNY MÓWIONEJ	<p>Wszystkie wypowiedzi reprezentują cechy języka mówionego na poziomie:</p> <ul style="list-style-type: none"> – słownictwa (wyrażenia potoczne: <i>szczytać się, dolatywać, po prostu</i>); – składni (zaburzenia w obrębie struktury zdania; <i>z tego na pewno się należy cieszyć, i ja się spotykałem z moim opiekunem</i>); – struktury tekstu (niedokończone zdania, ciągi pojedynczych wyrazów). <p>Występują także wyrażenia redundantne (<i>w zasadzie, no i, po prostu...</i>), powtórzenia, zaimki osobowe, pauzy.</p>
FORMA	wprowadzenie oraz 6 powiązanych tematycznie wypowiedzi monologowych
POZIOM KOMUNIKOWANIA	masowy (audycja radiowa)
TYP KONTAKTU (KATEGORIA OFICJALNOŚCI)	w tekście nie występują wyrażenia wskazujące na oficjalny lub nieoficjalny charakter wypowiedzi
KONTEKST KOMUNIKACYJNY	tekst bez podłoża sytuacyjnego
TEMAT GŁÓWNY	praktyki zawodowe
TEMATY POBOCZNE	konkurs

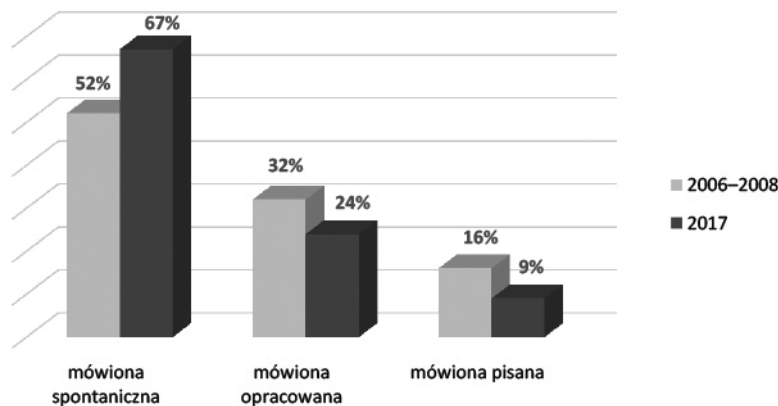
3 Moduł egzaminacyjny składa się zasadniczo z pięciu zadań. Od 2017 r. w obrębie zadania nr 1 stosuje się kilka niezwiązanych ze sobą tekstów, za pomocą których sprawdza się rozumienie globalne.

SŁOWNICTWO TEMATYCZNE	praktyki: praktyki zawodowe, renomowane firmy, tegoroczna praktyka, przygoda, praca, dalsza współpraca, miesięczna praktyka, odbywać praktykę, samodzielność, zespół, kurs, odbywać, opiekun konkurs: osiemdziesiąt nagród, dziesiąta edycja, patron konkursu, „Grasz o staż”, wygrywać, wynik, gwarantować, regulamin, nagroda dodatkowa
ROZWIĘCIE TEMATYCZNE	narracyjno-deskryptywne (relacjonujące)
FUNKCJE TEKSTU	ekspresywno-emocjonalna

4. Analiza i interpretacja wyników

4.1. Odmiana języka

W testach z obu przedziałów czasowych dominuje polszczyzna mówiona zarówno w formie spontanicznej, jak i opracowanej. Przeważają teksty będące przykładami spontanicznej mowy – odpowiednio 52 i 67 procent. W nowszych testach prawie wcale nie używa się przykładów języka pisanego – ich poziom spadł z 16 do 9 procent, co należy uznać za tendencję pozytywną. Postuluje się bowiem, aby w części „rozumienie ze słuchu” używać wyłącznie przykładów mówionej odmiany języka z charakterystycznymi jej cechami.

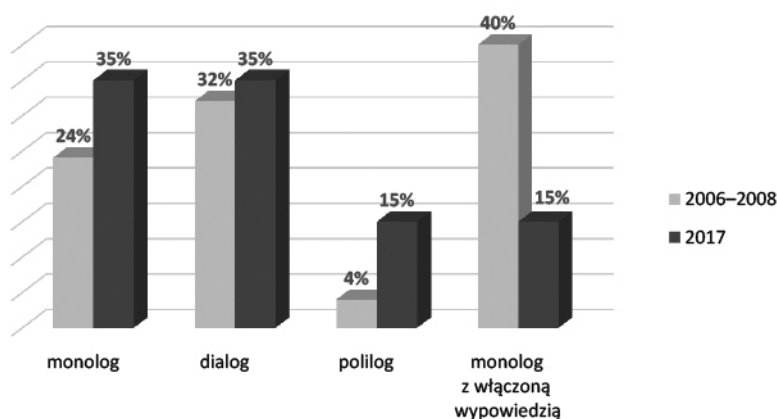
Wykres 1. Analiza porównawcza tekstów z lat 2006–2008 oraz z 2017 roku ze względu na odmianę języka

4.2. Forma językowa

Najszerzej reprezentowaną formą językową w modułach z lat 2006–2008 były monologi z włączoną pojedynczą wypowiedzią lub kilkoma wypowiedziami różnych osób dotyczącymi tego samego tematu. Jest to format wypowiedzi stosowany często w audycjach radiowych. Składa

się z wprowadzenia, w którym dziennikarz określa podstawowy temat lub problem i zapowiada wypowiedź specjalisty lub osoby bezpośrednio zaangażowanej w dane zdarzenia, oraz jednego lub kilku monologów opisujących temat. Wypowiedzi prezentowane są w określonej kolejności – nie ma interakcji między mówiącymi. W testach z lat 2006–2008 formy te stanowiły 40 procent wszystkich tekstów. W porównaniu z najnowszymi materiałami proporcje te znacząco się zmieniają. Obecnie najszerzej stosowane są formy dialogowe (35 procent) oraz monologowe (35 procent), podczas gdy opisane formy hybrydowe stanowią 15 procent wszystkich materiałów i są reprezentowane w tej samej liczbie co polilogi. W materiałach z lat ubiegłych liczba dialogów była na podobnym poziomie (32 procent), podczas gdy formy monologowe i polilogowe stanowiły odpowiednio 24 i 4 procent.

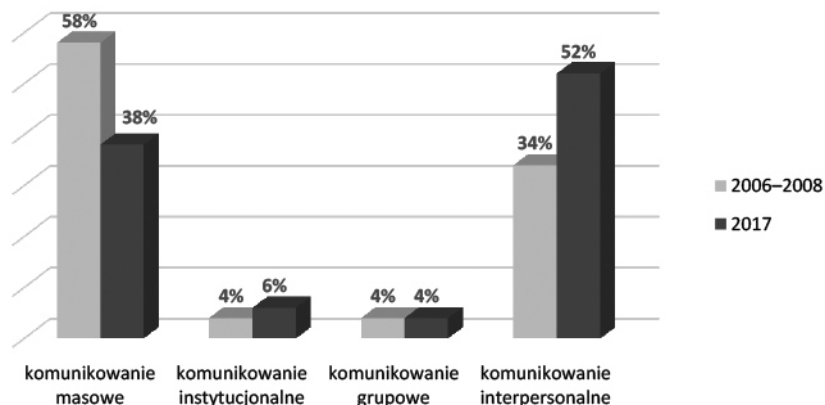
Wykres 2. Analiza porównawcza tekstów z lat 2006–2008 oraz z 2017 roku ze względu na formę językową

4.3. Poziom komunikowania

Wyniki badań porównawczych pod względem poziomu komunikowania wskazują na większą liczbę materiałów z poziomu interpersonalnego w nowszych testach – wartość ta wzrasta z 32 procent (w latach 2006–2008) do 54 procent (w 2017 roku). W testach z 2017 roku wyróżniono także o 20 procent mniej tekstów reprezentujących masowy poziom komunikacji. Do głównych cech tego poziomu należą: uniwersalność, jednokierunkowość oraz brak kontekstu sytuacyjnego. Zwykle są to również teksty uprzednio opracowane, zapisane. Odbiorca komunikatu jest zbiorowy, i co się z tym wiąże – nieokreślony. Jest nim każda osoba, która w danym momencie słucha radia lub ogląda program telewizyjny – słuchacz lub telewidz. Zasadniczą funkcją tego rodzaju tekstów jest przekazanie konkretnych informacji lub zainteresowanie słuchacza określonym tematem. Komunikacja ma charakter jednokierunkowy, dlatego brak elementów tekstowych pełniących funkcje kontaktowe. Należy przy tym zaznaczyć, że fragmenty rozmów radiowych lub telewizyjnych, wywiady oraz dyskusje kwalifikowano jako przykłady komunikowania interpersonalnego ze względu na ich interakcyjny charakter. Odwrócenie proporcji pomiędzy tekstami reprezentującymi masowy i interpersonalny

poziom komunikowania na rzecz tekstów interakcyjnych należy uznać za kolejną pozytywną zmianę, ponieważ to właśnie rozmowa, która jest gatunkiem bardzo pojemnym, stanowi podstawę interakcji ustnej w codziennych warunkach komunikacyjnych (Żydek-Bednarczuk 1994: 30).

Liczba tekstów należących do instytucjonalnego i grupowego poziomu komunikowania pozostaje podobna w testach starszych oraz nowszych i wynosi odpowiednio 4 lub 6 procent.

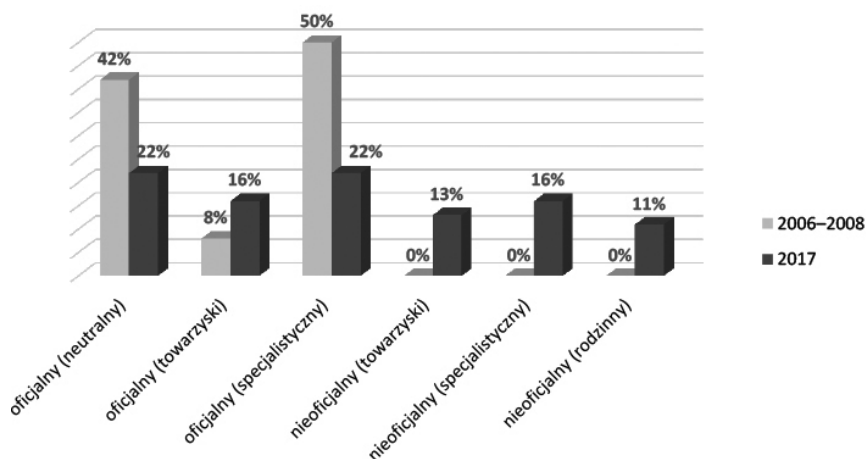

Wykres 3. Analiza porównawcza tekstów z lat 2006–2008 oraz z 2017 roku ze względu na poziom komunikowania

4.4. Kategoria oficjalności i typu kontaktu

Największe zmiany zauważalne są w podziale tekstów według kryterium oficjalności i typu kontaktu. Wśród tekstów o charakterze interakcyjnym zawartych w zestawach egzaminacyjnych z lat 2006–2008 nie występowały teksty nieoficjalne. Wszystkie wypowiedzi miały charakter formalny, wśród nich dominowały teksty specjalistyczne (50 procent), czyli takie, w których jedna strona przekazuje informacje na temat określonej dziedziny wiedzy lub następuje wzajemna wymiana informacji. Kolejną liczną grupę stanowiły teksty oficjalne o charakterze neutralnym (42 procent), w których partnerzy interakcji nie mają żadnej wiedzy na swój temat poza informacjami zdobytymi na drodze obserwacji i jeden z rozmówców jest przedstawicielem jakiejś instytucji lub grupy zawodowej. W omawianym przedziale czasowym wprowadzono także dwie rozmowy o charakterze oficjalnym towarzyskim, co stanowiło 8 procent wszystkich tekstów interakcyjnych.

W nowszych materiałach ich zróżnicowanie jest zdecydowanie większe – dominują teksty odzwierciedlające oficjalny typ kontaktu (łącznie stanowią 60 procent, z czego 22 procent to kontakty neutralne, 22 procent – specjalistyczne i 16 procent – towarzyskie), jednak teksty będące zapisami zdarzeń komunikacyjnych o charakterze nieoficjalnym stanowią aż 40 procent, w tym 16 procent to teksty specjalistyczne, 13 procent – towarzyskie i 11 procent – teksty rodzinne.

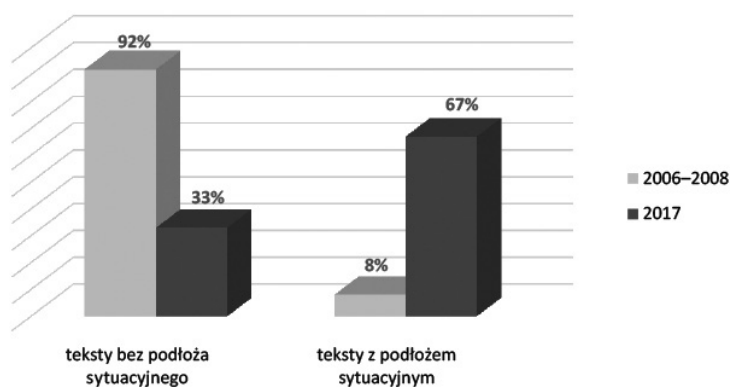

Wykres 4. Analiza porównawcza tekstów z lat 2006–2008 oraz z 2017 roku ze względu na typ kontaktu

4.5. Kontekst sytuacyjny

Następne kryterium dotyczy obecności w tekście elementów związanych z konkretną sytuacją komunikacyjną. Zastosowano tu podział na teksty bez podłoża sytuacyjnego oraz teksty z podłożem sytuacyjnym. W drugiej grupie znajdują się wypowiedzi, które można usłyszeć w konkretnym miejscu lub/i określonych okolicznościach. Znajomość sytuacji, w jakiej znajduje się/znajdują się mówiący, jest istotnym elementem zrozumienia danej wypowiedzi. Teksty bez podłoża sytuacyjnego mają charakter bardziej uniwersalny – istotny jest temat wypowiedzi, a nie miejsce, czas i okoliczności jej nadania.

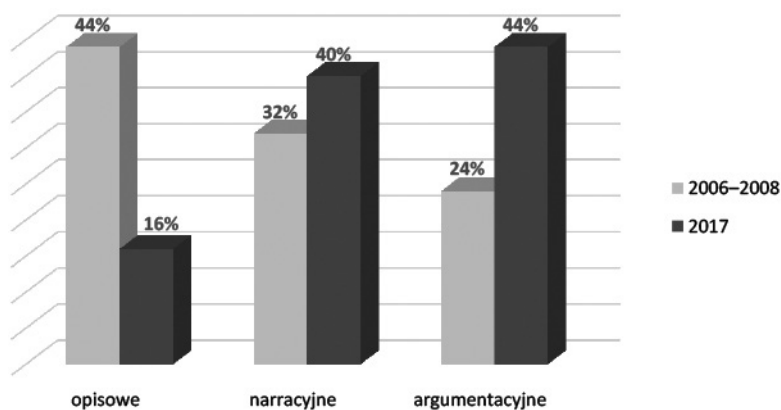
W wypadku materiałów starszych przeważają teksty bez podłoża sytuacyjnego, które stanowią 92 procent wszystkich wypowiedzi. W materiałach z 2017 roku aż 67 procent to teksty odnoszące się do konkretnej sytuacji komunikacyjnej, co jest jednym z następstw stosowania większej liczby tekstów o charakterze interakcyjnym będących zapisami różnych typów kontaktów społecznych.

Wykresy 5. Analiza porównawcza tekstów z lat 2006–2008 oraz z 2017 roku ze względu na kontekst sytuacyjny

4.6. Typ rozwinięcia tematycznego

Typ rozwinięcia tematycznego wyznaczany był na podstawie analizy struktury wypowiedzi, pól semantycznych oraz form językowych. Teksty o charakterze eksplikacyjnym włączałam do grupy wypowiedzi argumentacyjnych, natomiast wypowiedzi komentujące klasyfikowane były jako narracyjny typ rozwinięcia tematycznego. W procesie certyfikacji w latach 2006–2008 wśród materiałów testujących rozumienie ze słuchu 44 procent stanowią wypowiedzi o charakterze opisowym, 32 procent to teksty o rozwinięciu narracyjnym, a 24 procent to wypowiedzi argumentacyjne. W materiałach nowszych największą grupę tekstów stanowią formy argumentacyjne – 44 procent. Na kolejnym miejscu znajdują się teksty o rozwinięciu narracyjnym (40 procent) oraz teksty deskryptywne (16 procent). Warto zatem zwrócić większą uwagę na zachowanie proporcji pomiędzy trzema podstawowymi typami rozwinięcia tematycznego. Jest to kwestia istotna, ponieważ każdy typ to odmienna konstrukcja wypowiedzi, inny zakres form gramatycznych oraz zastosowanej leksyki.

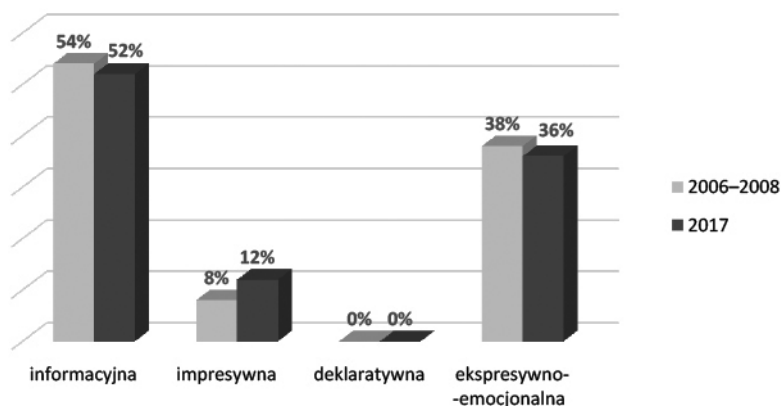

Wykres 6. Analiza porównawcza tekstów z lat 2006–2008 oraz z 2017 roku ze względu na typ rozwinięcia tematycznego

4.7. Funkcja językowa

Wyniki analiz nie wykazały większych rozbieżności pod względem funkcji językowych tekstów. Dominują wypowiedzi informacyjne (54 procent w latach 2006–2008 i 52 procent w 2017 roku) oraz teksty w funkcji ekspresywno-emocjonalnej (odpowiednio 38 i 36 procent). W większej mierze reprezentowane są natomiast wypowiedzi o charakterze impresywnym – wzrost z 8 do 11 procent. Trzeba jednak zwrócić uwagę na odmienność realizacji funkcji językowych w starszych i nowszych modułach testowych. Funkcje ekspresywno-emocjonalne w tekstach z lat 2006–2008 to przede wszystkim wyrażanie własnej opinii na temat różnych zjawisk i problemów, np. dotyczących sposobów recepcji twórczości pisarzy, własnej działalności artystycznej czy pisarstwa któregoś z polskich publicystów. Teksty te kwalifikowałam

jako ekspresywno-emocjonalne, ponieważ wyrażają osobisty stosunek do opisywanego zjawiska. W mniejszym stopniu używano tekstów, które w funkcji ekspresywno-emocjonalnej wyrażają rzeczywiste wrażenia i aktualne stany emocjonalne. W materiałach z 2017 roku natomiast znalazły się także rozmowy rodzinne i towarzyskie, w których wyrażane są konkretne emocje (złość, zmartwienie, obawa). Zastosowanie tekstów w funkcji ekspresywnej jest istotne, ponieważ w rozumieniu tego typu wypowiedzi ważną rolę odgrywa umiejętność interpretacji warstwy prozodycznej mowy, która jest nośnikiem informacji na temat stanu emocjonalnego nadawcy.

Wykres 7. Analiza porównawcza tekstów z lat 2006–2008 oraz z 2017 roku ze względu na funkcję językową

5. Wnioski

Przechodząc do podsumowania wyników analiz, należy zwrócić uwagę na kilka elementów. Przede wszystkim nastąpiła zasadnicza zmiana w doborze materiałów egzaminacyjnych w zakresie poziomu komunikowania. W ubiegłym dziesięcioleciu dominowały teksty z masowego poziomu komunikowania, obecnie szerzej reprezentowany jest także poziom interpersonalny⁴. Gatunkiem typowym dla codziennej komunikacji ustnej jest bowiem rozmowa, która „wynika z naturalnej potrzeby psychicznej człowieka, odbywa się w określonych warunkach społecznych, kulturowych, psychologicznych, jest częścią językowej działalności komunikacyjnej człowieka” (Żydek-Bednarczuk 1994: 30). Zasadne jest zatem zwiększenie w nowszych modułach testowych liczby tekstów o charakterze interakcyjnym – szczególnie tych posiadających określone podłoże sytuacyjne. Słuchanie komunikatów radiowych (reportaży, wiadomości, programów informacyjnych), które stanowiły dużą część materiałów egzaminacyjnych

4 W związku z tym, że zdecydowana większość nagrań pozyskiwana jest ze środków masowego przekazu, można wskazać na ich masowy poziom komunikacji. Kwestią zasadniczą jednak jest w tym zakresie struktura tekstu cechująca dany poziom komunikacji. Stąd wniosek, że źródło publikacji nie zawsze świadczy o przynależności materiału do danego poziomu komunikowania. W najnowszych testach zastosowano np. fragmenty seriali telewizyjnych do przedstawienia typu kontaktów o charakterze nieoficjalnym rodzinnym i towarzyskim.

w latach 2006–2008, nie odgrywa tak ważnej z komunikacyjnego punktu widzenia roli, ponieważ nie przekłada się bezpośrednio na role i funkcje językowe, które obcokrajowiec powinien umieć realizować – nie tylko jako nadawca, ale także jako odbiorca.

W materiałach egzaminacyjnych z lat 2006–2008 brakowało tekstów będących zapisami kontaktów nieoficjalnych, a to właśnie w tego typu relacjach (towarzyskich, neutralnych, rodzinnych) odgrywamy podstawowe role komunikacyjne, takie jak: znajomy, przyjaciel, współpracownik, członek rodziny itp. Typ kontaktu nierozłącznie związany jest ze stylem językowym – obowiązują inne zasady interakcji, inny rodzaj ekspresji. Aby umiejętnie występować w różnych rolach społecznych, konieczna jest znajomość oficjalnej i nieoficjalnej odmiany języka mówionego, umiejętność rozróżnienia stylu oraz znajomość konwencji, w których należy danej odmiany używać. Te same funkcje realizowane w kontaktach oficjalnych lub za pośrednictwem mediów oraz w sytuacjach nieoficjalnych mają inne cechy, dlatego kwestią istotną jest zwrócenie uwagi, aby testy językowe sprawdzały znajomość i umiejętność interpretacji zarówno dyskursów oficjalnych, jak i nieoficjalnych. Zestawienie danych z lat 2006–2008 i z 2017 roku pokazuje, że i w tym zakresie wprowadzono odpowiednie modyfikacje.

Należy zatem stwierdzić, że przeprowadzone w 2010 roku badania oraz przedstawienie ich opisu wraz z listą sugerowanych zmian Zespołowi Autorów Zadań i Egzaminatorów przyczyniły się do zwiększenia trafności w doborze treści do egzaminów. Materiały z 2017 roku cechuje większa różnorodność w zakresie wymienionych kryteriów, co wpływa na pełniejszą ocenę kompetencji językowej w zakresie recepcji tekstów mówionych osób zdających egzaminy biegłości z języka polskiego jako obcego.

Bibliografia

- Anusiewicz J., Nieckula F. 1978: *Charakterystyka tekstów mówionych na tle klasyfikacji aktów komunikacyjnych*, [w:] T. Skubalanka (red.), *Studia nad składnią polszczyzny mówionej*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław, s. 21–41.
- Awdziejew A., Labocha J., Rudek K. 1981: *O typologii tekstów języka mówionego*, „Polonica” VI, s. 181–187.
- Bartmiński J. 1974: *O pewnej różnicy między językiem pisanym a mówionym (zasada minimalizacji wyboru)*, „Prace Filologiczne” XIV, s. 225–232.
- Bartmiński J. 1990: *Kolekcja w strukturze tematycznej tekstu ustnego*, [w:] T. Dobrzyńska (red.), *Tekst w kontekście. Zbiór studiów*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa–Kraków, s. 72–87.
- Bąk P. 1974: *Przerywniki jako charakterystyczna cecha języka potocznego*, „Poradnik Językowy”, z. 1, s. 24–30.
- Boniecka B. 1978: *Podstawowe typy struktur pytajnych polszczyzny mówionej*, [w:] T. Skubalanka (red.), *Studia nad składnią polszczyzny mówionej*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław, s. 147–158.
- Bułczyńska-Zgółkowska H. 1976: *O syntaktycznej segmentacji tekstu mówionego*, „Studia Polonistyczne”, t. 3, Poznań, s. 207–212.
- Davis A. 1983: *Konstruowanie testów językowych*, [w:] J.P.B. Allen, S. Pit Corder, A. Davies (red.), J. Rusiecki (red. wyd. polskiego), *Kurs edynburski językoznawstwa stosowanego*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa, s. 280–345.
- Dunaj B. 1981: *Odmiana oficjalna i nieoficjalna języka mówionego*, [w:] B. Dunaj (red.), *Studia nad polszczyzną mówioną Krakowa*, „Zeszyty Naukowe UJ. Prace Językoznawcze”, z. 70, s. 11–20.
- Duszak A. 1998: *Tekst, dyskurs, komunikacja międzykulturowa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- ESOKJ: *Europejski system opisu kształcenia językowego: uczenie się, nauczanie, ocenianie*, Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli, Rada Europy, Warszawa 2003.
- Janowska I. 2011: *Podjęcie zadaniowe do nauczania i uczenia się języków obcych. Na przykładzie języka polskiego jako obcego*, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas”, Kraków.

- Kita M. 1989: *Wypowiedzi przerwane we współczesnym polskim języku potocznym, na materiale autentycznych tekstów potocznych i tekstów beletrystycznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- Miodunka W. 2006: *Wartość języka polskiego na międzynarodowym rynku edukacyjnym*, [w:] A. Seretny, E. Lipińska (red.), *Z zagadnień dydaktyki języka polskiego jako obcego*, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas”, Kraków.
- Miodunka W. 2013: *Podjęcie zorientowane na działanie w nauczaniu języków obcych: od (małych) zadań do (dużych) projektów*, „Języki Obce w Szkole”, nr 2, s. 80–85.
- Ożóg K. 1993: *Ustna odmiana języka ogólnego*, [w:] J. Bartmiński (red.), *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku*, t. 2: *Współczesny język polski*, Wiedza o Kulturze, Wrocław, s. 87–99.
- Państwowe Egzamininy Certyfikatywne z Języka Polskiego jako Obcego. *Standardy wymagań egzaminacyjnych*, Państwowa Komisja Poświadczania Znajomości Języka Polskiego jako Obcego, Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu, Warszawa 2003.
- Pisarkowa K. 1978: *Zdanie mówione a rola kontekstu*, [w:] T. Skubalanka (red.), *Studia nad składnią polszczyzny mówionej*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław, s. 7–20.
- Przel-Kania A. 2011: *Rozwijanie i testowanie sprawności rozumienia ze słuchu w języku polskim jako obcym na poziomie B2 z uwzględnieniem rezultatów egzaminów certyfikatywnych*, niepublikowana w całości praca doktorska, Uniwersytet Jagielloński, Kraków.
- Skubalanka T. 1978: *Fleksja potoczna i metody jej badania*, [w:] T. Skubalanka (red.), *Studia nad składnią polszczyzny mówionej*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław, s. 77–87.
- Warchala J. 1991: *Dialog potoczny a tekst*, Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- Wilkoń A. 1982: *Język mówiony a pisany*, „Socjolingwistyka”, t. 4, red. W. Lubaś, Warszawa–Kraków.
- Żydek-Bednarczuk U. 1994: *Struktura tekstu rozmowy potocznej*, Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- Żydek-Bednarczuk U. 2005: *Wprowadzenie do lingwistycznej analizy tekstu*, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas”, Kraków.

Summary

Influence of spoken text research on the selection of materials for certificate examinations in Polish as a foreign language. A decade summary

Keywords: Polish as a foreign language, state exams, listening comprehension, text.

The article recounts a study on spoken texts intended for testing listening comprehension in certificate examinations of Polish as a foreign language at selected levels. The criteria for selecting texts have been developed on the basis of linguistic research on spoken Polish and its varieties, text types and communication theories. The study covers materials used in the years 2006–2008 and in the most recent tests (2017). This time perspective makes it possible to observe the changes made in the process of selecting texts for testing aural comprehension over the past ten years. It further helps indicate how linguistic research influences language education as part of Polish studies in its practical dimension.